

Ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen 2006 - 2010

Brochure

Prof. dr. T. Mooij
D. Fettelaar MSc

ITS – Radboud Universiteit Nijmegen

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Mooij, Ton.

Ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen 2006 – 2010: Brochure.

Prof. dr. T. Mooij & D. Fettelaar MSc, Nijmegen: ITS.

ISBN 978 – 90 – 5554 – 414 – 1

NUR 840

Projectnummer: 34000934

Opdrachtgever: Ministerie van OCW/NJi

© 2011 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Deze brochure presenteert landelijke onderzoeksresultaten die in 2010 zijn verkregen met de sociale veiligheidsmonitor. In het primair (speciaal) onderwijs is de monitor in 2010 voor het eerst afgenomen. In het voortgezet (speciaal) onderwijs worden de resultaten van 2010 ook vergeleken met die van 2006 en 2008. De gegevens hebben betrekking op leidinggevenden, leerkrachten en docenten, onderwijsondersteunend personeel, leerlingen en ouders (ouders slechts in het primair (speciaal) onderwijs).

De landelijke resultaten laten zien dat het in het primair (speciaal) en voortgezet (speciaal) onderwijs in grote lijnen veilig is. Dit blijkt in de gevoelens van veiligheid; de (geringe) mate van ongewenst sociaal gedrag; en geringe aantallen incidenten en ervaringen als slachtoffer, dader of getuige met verschillende soorten geweld. Daarnaast geven de resultaten aan dat er op sociaal veiligheidsgebied nog wel het een en ander kan worden verbeterd. Vergroting van sociale veiligheid dient met name schoolintern, via eigen gegevensanalyse en daarop gebaseerde probleemaanpak, te gebeuren. Hiervoor worden aanbevelingen gedaan.

Precies inzicht in de eigen veiligheidskenmerken, ook via vergelijking met de landelijke gegevens, kunnen scholen vertrouwelijk op een internetsite opvragen. Ook krijgen alle deelnemende scholen een managementrapportage toegestuurd. Schoolintern kunnen de eigen gegevens worden geëvalueerd en in schoolbeleid omgezet. In een volgende meting met de monitor kan worden geëvalueerd of het schoolbeleid het beoogde effect heeft bij de eigen leerlingen en het personeel. In elke school kan zo de sociale veiligheid steeds worden vergroot volgens eenduidige criteria en normen. Als dat in veel scholen gebeurt, wordt de vergroting van veiligheid ook landelijk waarneembaar. Verplichting tot landelijke deelname aan eenzelfde monitor is daarom zinvol.

ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

dr. J. W. Winkels
directeur

Inhoudsopgave

Voorwoord	iii
1 Inleiding	1
1.1 De sociale veiligheidsmonitor	1
1.2 Doelstellingen	1
1.3 Verzamelde gegevens	2
1.4 Kwaliteit van de monitor	3
1.5 Deelname in het primair (speciaal) onderwijs 2010	4
1.6 Deelname in het voortgezet (speciaal) onderwijs 2010 - 2006	4
1.7 Presentatie van de gegevens	5
2 Resultaten sociaal veiligheidsbeleid en –maatregelen in het primair (speciaal) onderwijs	7
2.1 Sociaal veiligheidsbeleid en -maatregelen	7
2.1.1 Directie	7
2.1.2 Leerkrachten / OOP	9
2.1.3 Leerlingen	10
2.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid	10
2.2.1 Directie	10
2.2.2 Leerkrachten / OOP	12
2.2.3 Leerlingen	13
2.2.4 Leerlingverschillen naar mate van verstedelijking	15
2.2.5 Ouders	16
2.3 Vergelijking tussen PO en PSO	17
2.4 Conclusies wat betreft het P(S)O	18
2.4.1 Sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen	18
2.4.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid	19

3 Resultaten sociaal veiligheidsbeleid en –maatregelen in het voortgezet (speciaal) onderwijs	21
3.1 Sociaal veiligheidsbeleid en -maatregelen	21
3.1.1 Locatieleiding	21
3.1.2 Docenten / OOP	24
3.1.3 Leerlingen	25
3.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid	26
3.2.1 Locatieleiding	26
3.2.2 Docenten / OOP	27
3.2.3 Leerlingen	29
3.2.4 Leerlingresultaten 2010 en verschillen naar onderwijstype VO / VSO	32
3.2.5 Leerlingresultaten 2010 en verschillen naar mate van verstedelijking	32
3.3 Conclusies wat betreft het V(S)O	32
3.3.1 Sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen	32
3.3.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid	34
4 Aanbevelingen	37
Referenties	41

1 Inleiding

1.1 De sociale veiligheidsmonitor

In 2005 vroeg het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aan het ITS een 'sociale veiligheidsmonitor' te ontwerpen. Deze monitor diende gevoelens van sociale veiligheid, de feitelijk ervaren onveiligheid of diverse vormen van geweld, en het sociale veiligheidsbeleid en de effecten daarvan te kunnen meten in het voortgezet onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (V(S)O). Vergelijkbaar veiligheidsbeleid werd ook ingezet voor het primair en speciaal onderwijs (Van Aarsen & Hoffius, 2007). Het middelbaar beroepsonderwijs heeft op eigen initiatief een vergelijkbare monitor ontworpen (Neuvel, 2007a, 2007b, 2007c).

Bij de ontwikkeling van de sociale veiligheidsmonitor V(S)O werden drie samenhangende vragenlijsten ontworpen. Een voor de leiding van schoollocaties, een voor leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel, en een voor leerlingen. Invulling vond plaats via internet. De monitor voor het voortgezet (speciaal) onderwijs werd op vrijwel identieke wijze uitgevoerd in de jaren 2006, 2008 en 2010.

Op verzoek van het ministerie van OCW is in 2010 ook een eenvoudiger versie van de veiligheidsmonitor ontwikkeld die afneembaar is in het primair (speciaal) onderwijs (P(S)O). Concreet gaat het hier om het primair onderwijs, speciaal onderwijs, en speciaal basisonderwijs. Deze nieuwe veiligheidsmonitor (P(S)O) is op alle belangrijke onderdelen vergelijkbaar met die in het V(S)O. In de periode eind september – begin november 2010 heeft het ITS beide monitoren landelijk afgenomen.

1.2 Doelstellingen

De afname van de monitor dient landelijke en ook schoolgerichte doelstellingen. Deze zijn:

1. Landelijk:
  - a. het in kaart brengen van de sociale veiligheidssituatie in het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs in het jaar 2010;

- b. het waar mogelijk analyseren en verhelderen van de ontwikkeling in sociale veiligheid in vergelijking met voorgaande jaren, mede met het oog op het inrichten van landelijk beleid.
2. Per schoollocatie P(S)O en V(S)O:
- a. het in kaart brengen van de sociale veiligheidssituatie anno 2010;
  - b. het verstrekken van empirisch gecontroleerde informatie aan de locatieleiding (managers, schoolbestuur) en via deze aan overige betrokkenen (leerkrachten / docenten, overig personeel, leerlingen, ouders), zodat alle betrokken groeperingen zicht krijgen op de eigen veiligheidssituatie in 2010;
  - c. het verhelderen van de ontwikkelingen in sociale veiligheid in en rond de eigen school, ook in vergelijking met landelijk, ter ondersteuning van schoolveiligheidsbeleid dat is gericht op effectieve vergroting van de sociale veiligheid in en rond de eigen school.

Deze doelstellingen sluiten nauw aan op de ontwikkelingen in de onderwijspraktijk en het wetenschappelijk onderzoek. In beide ontstaat steeds meer aandacht voor de betrouwbare, valide meting van sociaal veiligheidsbeleid en de realisatie hiervan in en rond scholen. Het regelmatig afnemen van de sociale veiligheidsmonitor voedt een passende aanpak en preventie van antisociaal gedrag in en rond scholen, met name via tijdige opbouw van prosociaal of sociaal competent gedrag (zie de betreffende onderdelen van de monitor). Naarmate meer schoollocaties zo werken, kan de beoogde vergroting van de sociale veiligheid per school, en ook landelijk, worden gerealiseerd (zie Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2006, 2007, 2011; Mooij, 2001, pp. 114-118; Onderwijsraad, 2006).

1.3 Verzamelde gegevens

In de sociale veiligheidsmonitor zijn drie typen indicatoren uitgewerkt:

1. achtergrondkenmerken (personeel, leerlingen en ouders) of sociale compositiekenmerken (locaties);
2. sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen (leiding, personeel, leerlingen);
3. ervaring van sociale (on)veiligheid.

Achtergrondkenmerken van leerlingen zijn: bezochte groep, geslacht, geboorteland, zich het meest thuisvoelen in een bepaald land, wel of niet godsdienstig zijn, en wel of niet komen uit een volledig gezin. Bij het schoolpersoneel gaat het om leeftijd, geslacht, geboorteland, zich het meest thuisvoelen in een bepaald land, wel of niet godsdienstig zijn, seksuele geaardheid (in verband met een mogelijk groter risico op

ervaring van antisociaal gedrag), en de functie binnen school. Bij de locatieleiding wordt gevraagd naar het aantal leerlingen, denominatie en onderwijskundige richting. Ook de mate van verstedelijking van het gebied waarin de schoollocatie staat, wordt meegenomen. De achtergrondkenmerken van ouders zijn geslacht, leeftijd, aantal jaar in ouder- of medezeggenschapsraad en aantal kinderen op school.

Sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen betreffen de sociale en cognitieve ondersteuning van alle leerlingen waarin, mede via curriculumdifferentiatie, rekening wordt gehouden met leerlingverschillen. Belangrijk zijn ook de binnenschoolse gezamenlijke regulatie van prosociaal gedrag en de samenwerking met diverse externe instellingen en de politie. Bij leerlingen is de waarneming van schoolmaatregelen tegen ongewenst en antisociaal gedrag essentieel bij het voorkomen van onveilig gedrag.

Bij ervaring van sociale (on)veiligheid gaat het om veiligheidsgevoelens van leerlingen, schoolpersoneel en ouders wat betreft verschillende plaatsen in en rond de schoollocatie. Bij leerlingen zijn ongewenste gedragingen zoals spijbelen en het bezit van drugs, wapens of alcohol van belang. Bij de schoolleiding is de registratie van veiligheidsincidenten in de schoollocatie en het vóórkomen van soorten incidenten aan de orde. Bij leerlingen en personeel kan sprake zijn van diverse varianten van geweld in verschillende rollen: slachtoffer, dader of ook getuige. De behoefte aan vergroting van veiligheid op bepaalde plekken in of rond een schoollocatie, signaleert mede dat daar sprake is van onveiligheid.

1.4 Kwaliteit van de monitor

De kwaliteit van de landelijke gegevens van de monitorafname is in 2006, 2008 en 2010 op diverse manieren geanalyseerd en gecontroleerd. Hierbij werd met name aandacht gegeven aan de betrouwbaarheid, validiteit en representativiteit.¹ De conclusie is dat de landelijke gegevens ruimschoots voldoen aan de methodologisch te stellen eisen.

Daarnaast verheldert analyse op locatieniveau dat er duidelijke, interpreteerbare samenhangen ofwel patronen van sociale cohesie bestaan tussen de verschillende gegevens. Deze informatie bevestigt de onderlinge validiteit van gegevens en ondersteunt multiniveau aanpakken ter vergroting van sociale veiligheid en integratie per locatie.

---

¹ Zie wat betreft representativiteit met name Mooij, Sijbers, en Sperber (2006); Mooij, De Wit, en Polman (2008); Mooij, De Wit, en Fettelaar (2011); zie ook Mooij (2011a, 2011b).

1.5 Deelname in het primair (speciaal) onderwijs 2010

In 2010 hebben de leiding, leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel (OOP), leerlingen in de groepen 7 en 8, en ouders van leerlingen in P(S)O-scholen, deelgenomen aan de monitor. Omdat leden van de Ouderraad veelal goed zijn geïnformeerd over de school, was de scholen verzocht zo mogelijk alle ouders van de Ouderraad te vragen aan het onderzoek deel te nemen. In totaal hebben uiteindelijk 49 schoollocaties deelgenomen. Een overzicht van de deelname per groepering is weergegeven in onderstaande Tabel 1.

Tabel 1 – Aantallen deelnemers (locaties, leiding, leerkrachten/OOP, leerlingen en ouders)

Jaar	Spreiding	Locaties	Leiding	Leerkrachten/OOP	Leerlingen	Ouders
2010	Landelijk	49	75	580	1.917	359

De gegevens zijn verkregen in de periode van 27 september tot en met 7 november 2010. Nadere analyse toonde aan dat de gegevens wat betreft mate van verstedelijking en denominatie landelijk representatief zijn voor het P(S)O als geheel. Het aantal deelnemende scholen speciaal onderwijs is echter te gering om over het primair speciaal onderwijs apart landelijke uitspraken te doen.

1.6 Deelname in het voortgezet (speciaal) onderwijs 2010 - 2006

In Tabel 2 zijn de deelnemende aantallen schoollocaties, leidinggevendenden, docenten en onderwijsondersteunend personeel, en leerlingen weergegeven voor 2010, 2008 en 2006 (zie voor details het onderzoeksverslag van Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011).

Tabel 2 – Aantallen deelnemende schoollocaties V(S)O, leidinggevendenden, docenten/OOP en leerlingen

	Locaties	Leidinggevendenden	Docenten/OOP	Leerlingen
2010	140	470	5.363	58.369
2008	219	606	6.230	78.840
2006	214	629	6.897	80.790

De V(S)O-deelname in het jaar 2010 is groot te noemen, maar relatief geringer dan in 2008 en 2006.² De gegevens zijn verkregen in de periode van 27 september tot en met 7 november 2010. Er is nagegaan of de deelname aan de V(S)O-monitor landelijk representatief was. Hiertoe zijn de deelnemende scholen ingedeeld naar de mate van verstedelijking van het gebied waarin de school staat (het postcodegebied). Alle Nederlandse scholen voor voortgezet (speciaal) onderwijs zijn ingedeeld volgens:

- 1) vier grootste steden, G4;
- 2) volgende 18 grootste steden;
- 3) stadsgewesten;
- 4) overig, voornamelijk platteland.

Nadere analyse toonde aan dat de gegevens wat betreft mate van verstedelijking landelijk representatief zijn voor het V(S)O als geheel. Dit geldt voor het voortgezet onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs.

Ook is nagegaan of de verdeling van deelnemende leerlingen naar voortgezet onderwijstype afwijkt van de landelijke verdeling. Dit blijkt vrijwel niet het geval. De gegevens voor de leerlingen kunnen landelijk representatief worden geacht. Dit geldt voor leerlingen van het voortgezet onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs.

1.7 Presentatie van de gegevens

In deze brochure wordt de kern van de resultaten verkregen met de sociale veiligheidsmonitor gepresenteerd.³ De gegevens worden zo mogelijk steeds uitgedrukt op een schaal van 0 tot en met 100 (percentages, of vergelijkbaar met percentages). Een percentage heeft betrekking op het jaar 2010 of, met name in het V(S)O, ook op de eerdere jaren waarin de monitor landelijk is afgenomen (2006, 2008).

Waar mogelijk wordt ook steeds het verschil tussen jaargemiddelden getoetst op belangrijkheid. Dit gebeurt om te verhelderen of een bepaald verschil kan zijn gebaseerd op toeval, of dat er eerder sprake is van een betekenisvol ofwel significant (niet-toevallig) verschil. Dit wordt vastgesteld via berekening van de effectgrootte. Verschillen tussen de jaargemiddelden kunnen twee vormen aannemen:

- 1) een 'klein' verschil;
- 2) een 'groot' verschil.

---

2 Een mogelijke oorzaak hiervan is de toename aan andere monitoren op dit gebied. In het algemeen zijn die echter niet landelijk en worden de kwaliteiten daarvan methodologisch weinig of niet gecontroleerd.

3 Een volledige weergave van de onderzoeksrapportage en resultaten is te vinden in het eindrapport (Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011).

Als er sprake is van een significant verschil, wordt hiervan in een tabel een interpretatie gegeven. Een ‘positief’ verschil wijst op een als positief te waarden ontwikkeling op het gebied van de sociale veiligheid; een ‘negatief’ verschil wijst op een als negatief te waarden ontwikkeling. Deze beschrijving staat ook in de betreffende tabel.

Op grond van de resultaten van de afname van de monitor werken wij steeds aan de mogelijke verbetering van de monitor. Zo is bijvoorbeeld in 2010 de variatie op een aantal antwoorden aangepast, ter mogelijke vereenvoudiging voor de respondenten. Het gevolg kan zijn dat in de rapportage 2006 - 2008 iets andere cijfers worden gepresenteerd over 2006 en 2008 dan die welke verschijnen in de rapportage 2006 – 2010 over 2006 - 2008. Dit komt omdat wij de vergelijking over de jaren 2006 – 2008 – 2010 eenduidig hebben gemaakt; die vergelijking is anders dan de vergelijking 2006 - 2008.

2 Resultaten sociaal veiligheidsbeleid en –maatregelen in het primair (speciaal) onderwijs

2.1 Sociaal veiligheidsbeleid en -maatregelen

2.1.1 Directie

Sociaal-cognitieve ondersteuning van alle leerlingen

De resultaten van de leidinggevenden in 2010 geven aan dat er in grote mate aandacht is voor betrokkenheid van leerlingen, en ook voor docentkwaliteiten (zie Tabel 3 op de volgende pagina). Ook is er in grote mate sprake van taalbeleid op maat en van instructie en inzicht in de vorderingen van leerlingen. Volgens de leidinggevenden besteden hun scholen in verschillende mate aandacht (van circa 71% - 84%) aan deze kenmerken.

Binnenschoolse regels

Het merendeel van de leidinggevenden (65%) geeft aan dat interne personen betrokken zijn bij het opstellen van gedragsregels: zie Tabel 3. Externe personen zijn meestal niet betrokken (6%). Aandacht voor regels en omgang met incidenten is er volgens 62% van de leidinggevenden. Een expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie heeft 55% van de leidinggevenden.

Samenwerking met externe instellingen

Een grote minderheid van de leidinggevenden (44%) geeft aan dat er een vastgestelde procedure is voor de samenwerking met onder andere de politie (wijkagent) in geval van incidenten.

Afzonderlijke beleidsmaatregelen

Bepaalde maatregelen zijn gemeengoed op de meeste scholen, zoals algemene gedragsregels die bekend zijn bij ouders en leerlingen, surveillance binnen en buiten het gebouw tijdens pauzes, en afspraken over veilig gebruik van internet en e-mail op school. Beleidsmaatregelen die in scholen volgens leidinggevenden niet of nauwelijks aan de orde zijn, betreffen: beveiliging door middel van videobewaking, detectiepoortjes e.d. (7%), een pasjessysteem (1% van de scholen), of het inzetten van getrainde leerlingen als vertrouwenspersoon voor andere leerlingen (9%): zie Tabel 3.

Tabel 3 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leidinggevend en P(S)O

	2010
<i>Sociaal-cognitieve ondersteuning: in onze locatie is sprake van</i>	
Aandacht voor leerlingbetrokkenheid	78
Aandacht voor docentkwaliteiten	82
Instructie en inzicht in leerlingvorderingen	84
Taalbeleid op maat	71
<i>Binnenschoolse regels</i>	
Interne personen zijn betrokken bij opstellen regels	65
Externe personen zijn betrokken bij opstellen regels	6
Er is aandacht voor regels en omgang met incidenten	62
Er is sprake van expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie	55
<i>Samenwerking met externe instellingen</i>	
Met (wijk) agent in geval van incident	44
<i>Afzonderlijke beleidsmaatregelen</i>	
Onze locatie heeft school- of gedragsregels die bij alle leerlingen en ouders bekend zijn	82
Onze locatie heeft een gedragscode voor alle leden van het personeel die de omgang met leerlingen en ouders betreft	72
Onze locatie heeft afspraken over 'veilig gebruik' van internet en e-mail binnen de school	81
Onze locatie heeft materialen ten behoeve van de veiligheid aangeschaft (bijv. videobewaking, detectiepoortjes e.d.)	7
Onze locatie controleert door middel van een pasjessysteem wie de school binnenkomen	1
Onze locatie sluit het schoolplein voor en na schooltijden af	42
Onze locatie sluit alle toegangen tijdens schooltijden af, behalve de hoofdingang	40
Onze locatie zorgt voor surveillance binnen en buiten het gebouw tijdens pauzes, wisseling van lessen, en tussenuren van leerlingen	83
Onze locatie zet getrainde leerlingen in als vertrouwenspersoon of 'mediator' voor andere leerlingen	9
Onze locatie zorgt dat school- of gedragsregels zichtbaar aanwezig zijn in alle lokalen en gemeenschappelijke ruimten	61
Onze locatie besteedt jaarlijks in alle groepen / klassen aandacht aan agressie en geweld door middel van projecten of themalessen	59
Onze locatie schoolt onderwijsgevend en ondersteunend personeel op het terrein van de sociale veiligheid	45
<i>Preventief beleid</i>	
- ten aanzien van respect voor persoonlijke kenmerken	49
- ten aanzien van gedrag	61
- ten aanzien van belonen van gewenst gedrag	73
- ten aanzien van respect voor hoge of lage schoolprestaties	68

Preventief beleid

Leidinggevenden hebben ook informatie verstrekt over preventief beleid dat de locatie voert ter bevordering van het respectvol met elkaar omgaan. Volgens leidinggevenden komt het belonen van gewenst gedrag het meeste voor (73%); respect voor persoonlijke kenmerken komt relatief het minste voor (49%).

2.1.2 Leerkrachten / OOP

Sociaal-cognitieve ondersteuning van alle leerlingen

De leerkrachten en OOP werd gevraagd aan te geven in hoeverre de lessen worden aangepast aan het niveau van de leerlingen en de leerverschillen tussen leerlingen. Hier stelt 81% van het personeel dat er rekening wordt gehouden met dit niveau en deze leerverschillen: zie Tabel 4.

Tabel 4 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leerkrachten P(S)O

	2010
<i>Sociaal-cognitieve ondersteuning</i>	
Curriculumdifferentiatie gebaseerd op leerlingverschillen	81
<i>Binnenschoolse regels</i>	
Aanwezigheid afspraken over school- of gedragsregels	99
- regels zijn te zien in de schoolgids	95
- regels zijn te zien in de gang/hal	51
- regels zijn te zien in de klaslokalen	89
- regels zijn te zien op het internet	65
- regels worden uitgereikt op ouderavonden e.d.	52
<i>Interne personen dragen bij aan het opstellen van de regels</i>	75
<i>Externe personen dragen bij aan het opstellen van de regels</i>	18
<i>Pro-sociaal formuleren en samen controleren gedragsregels</i>	73

Binnenschoolse regels wat betreft sociaal gedrag

Het overgrote deel van de leerkrachten (99%) zegt dat er op school afspraken worden gemaakt over school- of gedragsregels: zie Tabel 4. Deze regels zijn het vaakst te zien in de schoolgids (95%), in de klaslokalen (89%) en te lezen op internet (65%). De regels worden het minst vaak weergegeven in de gang/hal (51%) en uitgereikt op ouderavonden (52%). Evenals bij de leidinggevenden, zijn het volgens de leerkrachten/OOP vooral interne personen die bijdragen aan het opstellen van regels (75%). Externe personen zijn volgens 18% betrokken bij het opstellen van regels. Ook is

nagegaan in hoeverre de regels pro sociaal, dus sociaal positief, worden geformuleerd en samen met leerlingen worden gecontroleerd (73%).

2.1.3 Leerlingen

Binnenschoolse regels

De meeste leerlingen stellen dat interne personen bijdragen aan het opstellen van de regels (76%). Volgens de meeste leerlingen op school (76%) is sprake van het pro sociaal opstellen en handhaven van de regels: zie Tabel 5.

Maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag

Ook is aan de leerlingen gevraagd of er vanuit school maatregelen zijn tegen de verschillende vormen van ongewenst sociaal gedrag. Maatregelen tegen spijbelen zijn volgens 15% van de leerlingen aan de orde; 10% meldt dat maatregelen tegen drugs van kracht zijn; 16% noemt maatregelen tegen wapens; maatregelen tegen alcohol worden vermeld door 12% van de leerlingen.

Tabel 5 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leerlingen P(S)O

	2010
<i>Binnenschoolse regels</i>	
- regels opstellen i.s.m. internen	76
- regels pro sociaal opstellen en handhaven	76
<i>Maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag</i>	
Schoolmaatregelen tegen spijbelen	15
Schoolmaatregelen tegen drugs	10
Schoolmaatregelen tegen wapens	16
Schoolmaatregelen tegen alcohol	12

2.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid

2.2.1 Directie

Incidenten

Aan leidinggevenden werd gevraagd een inschatting te maken van bepaalde geweldsincidenten en leerlingproblematieken. De resultaten zijn opgenomen in Tabel 6. Volgens de leidinggevenden zijn er weinig incidenten voorgevallen. Op een enkele school was er sprake van een of meerdere incidenten tussen groepen (autochtone of

allochtone) leerlingen. Wapenbezit en gebruik van alcohol of drugs worden nauwelijks of niet gemeld. Spijbelen gebeurt volgens de leidinggeevenden slechts zelden. Problemen van leerlingen met leerlingen van andere scholen komen volgens 19% van de leidinggeevenden voor; religieus extremisme wordt gesignaleerd door 4% van de leidinggeevenden.

In Tabel 6 wordt ook informatie gepresenteerd over beleidsaspecten van incidentenregistratie. Door 91% van de leidinggeevenden wordt gesteld dat er sprake is van een uitgewerkt veiligheidsplan op school ter preventie van incidenten. Ook de medezeggenschapsraad is hierbij betrokken (91%), net als de ouders (84%) en leerlingen (66%). Schriftelijke of digitale registratie van incidenten vindt plaats volgens 84% van de leidinggeevenden; 37% maakt hierbij gebruik van een standaard digitaal systeem.

Tabel 6 – Gegevens incidenten en leerlingproblematieken: gemiddelde aantallen incidenten en percentages leidinggeevenden P(S)O

	ja
<i>Incidenten volgens leidinggeevenden</i>	
- aantal incidenten gericht tegen personeel vanwege homoseksualiteit	0
- aantal incidenten gericht tegen leerlingen vanwege homoseksualiteit	0
- aantal incidenten tussen autochtone en allochtone leerlingen	,36
- aantal incidenten tussen verschillende groepen allochtone leerlingen	,24
- aantal incidenten tussen verschillende groepen autochtone leerlingen	,71
- aantal incidenten wegens wapenbezit van leerlingen	0
- aantal incidenten wegens alcohol(gebruik) van leerlingen	0
- aantal incidenten wegens drugs(gebruik) van leerlingen	0
- aantal incidenten wegens spijbelen van leerlingen	,12
- aantal leerlingen dat vorig jaar heeft gespijbeld	,34
<i>Soorten problemen met leerlingen</i>	
- % problemen van leerlingen met leerlingen van andere scholen	19
- % loverboys	0
- % religieus extremisme	4
- % extremisme (Lonsdale, white power e.d.)	0
- % andere vormen van extremisme of radicalisering	3
<i>Beleidsitems incidentenregistratie</i>	
- % Schriftelijke of digitale registratie van incidenten	84
- % Registratie van incidenten in een standaard digitaal systeem	37
- % Is er een uitgewerkt veiligheidsplan / veiligheidsbeleid dat aandacht biedt aan de preventie van incidenten?	91
- % Betrekken leerlingen bij formulering en controle veiligheidsbeleid	66
- % Betrekken ouders bij formulering en controle veiligheidsbeleid	84
- % Betrekken medezeggenschap bij formuleren en controle veiligheidsbeleid	91

2.2.2 Leerkrachten / OOP

Gevoelens van sociale veiligheid

Aan leerkrachten en overig personeel is gevraagd uit te drukken in hoeverre men zich veilig voelt. In totaal voelt 94% zich veilig in school en 90% in de omgeving van de school: zie Tabel 7. Thuis voelen leerkrachten en OOP zich het veiligst (98%).

Tabel 7 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%): gevoelens leerkrachten P(S)O

	2010
<i>Gevoelens van sociale veiligheid</i>	
Gevoelens van veiligheid in school	94
Zich veilig voelen in de omgeving van de school	90
Zich veilig voelen thuis	98

Mate van ervaren geweld

In de monitor worden zes varianten van geweld onderscheiden: zie Tabel 8.

Tabel 8 – Varianten van geweld zoals gemeten in de sociale veiligheidsmonitor

Verbaal	Uitschelden, of expres storen, of extra luid zijn, of met opzet lawaai maken
Materieel	Krassen of beschadigen, of bespuiten of besmeuren, of verstopten of wegmaken, of vernielen, of stelen
Sociaal	Negeren, of uitsluiten, of bedreigen, of intimideren, of chanteren, of verkeerde geruchten verspreiden
Licht lichamelijk	Expres aanstoten of pijn doen, of met opzet duwen of schoppen, of met opzet laten struikelen, of opzettelijk stompem, of slaan
Grof lichamelijk	Met elkaar vechten, of in elkaar slaan of aftuigen, of met een wapen bedreigen, of een wapen gebruiken
Seksueel	Maken van seksuele opmerkingen, of maken van seksuele gebaren, of betasten, of aanranding, of verkrachting

Leerkrachten en overig personeel hebben aangegeven of ze bepaalde varianten van geweld hebben ervaren: zie Tabel 9. 51% zegt te maken hebben gehad met verbaal geweld; 43% met licht lichamelijk geweld en 30% met sociaal geweld. 6% van de leerkrachten en OOP heeft seksueel geweld ervaren. ‘Ervaren’ is hier in algemene zin bedoeld: dit kan zijn als dader, als slachtoffer en, wat het meeste voorkomt, als getuige. Uitsplitsing naar percentages slachtoffer, dader en getuige is hier bij leerkrachten en overig personeel P(S)O om technische redenen niet mogelijk (zie het onderzoeks-

verslag van Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011); bij de leerlingen P(S)O en in het V(S)O is dit wel mogelijk (zie verder in deze brochure).

Tabel 9 – Gegevens ervaren geweld % (slachtoffer, dader of getuige) P(S)O

Ervaren geweld	2010
Verbaal geweld	51
Materieel geweld	27
Sociaal geweld	30
Licht lichamenteel geweld	43
Grof lichamenteel geweld	11
Seksueel geweld	6

Vergroting van sociale veiligheid in en rond school

Wat betreft de sociale veiligheid in en rond school blijkt dat 10% van de leerkrachten aangeeft dat deze veiligheid dient te worden vergroot: zie Tabel 10. Circa 24% van de leerkrachten vindt dat de sociale veiligheid in de schoolomgeving dient te worden vergroot. Op de stelling dat de veiligheid niet hoeft te worden vergroot, antwoordt 48% instemmend.

Tabel 10 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) leerkrachten P(S)O

	2010
<i>Vergroting van veiligheid is nodig</i>	
De sociale veiligheid dient in/op de locatie te worden verbeterd	10
De veiligheid in de schoolomgeving dient te worden vergroot	24
De veiligheid bij mij thuis dient te worden vergroot	0
Het is goed zo, de veiligheid hoeft niet te worden vergroot	48

2.2.3 Leerlingen

Gevoelens van veiligheid

Veiligheidsgevoelens van leerlingen zijn onderverdeeld naar veiligheid binnen school, fietsenstalling en parkeerplaats, de schoolomgeving en thuis. Gemiddeld 94% van de leerlingen voelt zich veilig binnen school: zie Tabel 11. Een groter deel van de leerlingen geeft aan zich thuis veilig te voelen (98%). Bij de fietsenstalling is dit 90%, in de schoolomgeving 87% en op de parkeerplaats bij de school 81%.

Ongewenst sociaal gedrag

Leerlingen is gevraagd naar het vóórkomen van ongewenst sociaal gedrag met betrekking tot drugs, alcohol, wapens en spijbelen. Volgens 4% van de leerlingen is er sprake van wapenbezit dan wel verkoop van wapens in en rond de school. De vraag naar het eigen gebruik van drugs, wapens of alcohol is in meer algemene zin gesteld (dus niet per se in of rond de school). 5% zegt alcohol te hebben gebruikt; drugs zijn niet of nauwelijks aan de orde: zie Tabel 11. 22% van de leerlingen stelt dat andere leerlingen hebben gespijbeld, terwijl 5% zegt zelf te hebben gespijbeld.

Tabel 11 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%) leerlingen P(S)O

	2010
<i>Gevoelens van veiligheid</i>	
Veiligvoelen in school	94
Veilig bij de fietsstalling	90
Veilig op de parkeerplaats	81
Veiligvoelen in omgeving school	87
Veiligvoelen thuis	98
<i>Mate van ongewenst sociaal gedrag</i>	
Drugsbezit/verkoop/gebruik	1
Drugsgebruik door leerling	1
Wapenbezit/verkoop/gebruik	4
Wapengebruik door leerling	3
Alcoholbezit/verkoop/gebruik	3
Alcoholgebruik door leerling	5
Spijbelen door anderen	22
Het zelf spijbelen	5

Geweldsrollen

Tabel 12 bevat gegevens van leerlingen die hebben aangegeven dat zij met een bepaalde vorm van geweld (verbaal, materieel, sociaal, lichamelijk of seksueel) te maken hebben gehad en aan wie vervolgens is gevraagd in welke rol dat was. De percentages geven aan in welke rol zij geweld hebben meegemaakt: als slachtoffer, als dader of als getuige. Zo is van diegenen die verbaal geweld hebben ervaren 18% slachtoffer, 2% heeft aangegeven dader te zijn geweest, en 25% was getuige.

Tabel 12 – Percentages leerlingen P(S)O die hebben aangegeven een bepaald type geweld te hebben ervaren en die zijn gevraagd hun ervaring te specificeren naar slachtoffer, dader en / of getuige zijn

	slachtoffer	2010 dader	getuige
- verbaal geweld ervaren	18	2	25
- materieel geweld	19	9	43
- sociaal geweld	20	4	35
- licht lichamelijk geweld	19	8	42
- grof lichamelijk geweld	20	8	38
- seksueel geweld	9	9	37

Vergroten van veiligheid

Een klein deel van de leerlingen (10%) stelt dat de veiligheid in school dient te worden vergroot: zie Tabel 13.

Tabel 13 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) leerlingen P(S)O

	2010
<i>Vergroting van veiligheid is nodig</i>	
Vergroting veiligheid in school	10
Vergroting bij fietsenstalling	12
Vergroting op parkeerplaats	15
Vergroting in omgeving school	17
Vergroting veiligheid thuis	6
Vergroting veiligheid hoeft niet	61

Leerlingen hebben vooral behoefte aan vergroting van de veiligheid in de omgeving van school, bij de parkeerplaats en de fietsenstalling. 6% vindt dat veiligheid thuis groter dient te zijn; 61% vindt dat de veiligheid zo goed is.

2.2.4 Leerlingverschillen naar mate van verstedelijking

Ook is nagegaan of kenmerken van leerlingen verschillen in samenhang met de mate van verstedelijking van het gebied waarin de school staat (het postcodegebied). Alle Nederlandse scholen voor primair (speciaal) onderwijs zijn ingedeeld volgens:

- 1) vier grootste steden, G4;
- 2) volgende 18 grootste steden;

- 3) stadsgewesten;
- 4) overig, voornamelijk platteland.

Verschillen tussen de vier typen gebieden zijn niet van betekenis. Daarom wordt geconcludeerd dat verschillen in veiligheid niet samenhangen met verschillen in de mate van verstedelijking van leerlingen in het primair (speciaal) onderwijs. De percentages van ervaren geweld in de G4 en op het platteland zijn soms wel relatief iets hoger dan in de overige verstedelijkingsgebieden.

2.2.5 Ouders

Gevoelens van sociale veiligheid

De meeste ouders stellen dat de diverse plaatsen in school in zeer grote mate veilig zijn: zie Tabel 14. Dit geldt niet voor de parkeerplaats en de schoolomgeving, 51% van de ouders vindt de parkeerplaats veilig en 58% vindt de schoolomgeving veilig.

Tabel 14 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%): ouders P(S)O

	2010
<i>Gevoelens van veiligheid</i>	
In de groepen of klassen	99
Studie- of werklokalen	98
Gangen	94
Kantine, overblijfruimte	97
Toiletten	94
Hal, kluisjes	98
Schoolplein	85
Fietsenstalling	88
Parkeerplaats	51
Schoolomgeving	58

Mate van ongewenst sociaal gedrag

Volgens de ouders is relatief weinig sprake van ongewenst sociaal gedrag zoals spijbelen, drugs, alcohol, wapens, grof lichamelijk geweld en seksueel geweld (zie Tabel 15). Minder ernstige vormen van ongewenst sociaal gedrag komen beduidend meer voor; pesten is het meest voorkomende probleemgedrag. 32% van de ouders geeft aan dat met pesten op school problemen zijn. 19% zegt dat verbaal geweld voorkomt, 15% licht lichamelijk, 9% sociaal en 5% materieel geweld.

Tabel 15 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%) ouders P(S)O

	2010
<i>Ongewenst sociaal gedrag</i>	
Spijbelen	1
Drugs	0
Alcohol	1
Wapens	1
Pesten	32
Verbaal geweld	19
Materieel geweld	5
Sociaal geweld	9
Licht lichamelijk geweld	15
Grof lichamelijk geweld	1
Seksueel geweld	0

Vergroten van veiligheid

Ook is aan ouders gevraagd waar volgens hen de veiligheid moet worden vergroot. Dit moet volgens hen het vaakst op de parkeerplaats en in de schoolomgeving: zie Tabel 16. Het schoolplein (32%) en de fietsenstalling (21%) zijn hier ook van belang.

Tabel 16 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) ouders P(S)O

	2010
<i>Vergroting veiligheid is nodig</i>	
In de groepen of klassen	5
Studie- of werklokalen	4
Op de gangen	13
Kantine, overblijfruimte	6
Toiletten	8
Hal, Kluisjes	5
Schoolplein	32
Fietsenstalling	21
Parkeerplaats	59
Schoolomgeving	55

2.3 Vergelijking tussen PO en PSO

Voor zowel de leerlingen als de leerkrachten / overig personeel zijn de belangrijkste gegevens vergeleken tussen het reguliere primair onderwijs (PO) en het primair speciaal onderwijs (PSO). In vergelijking met in het PO, scoren leerlingen en leerkrachten / overig personeel in het PSO negatiever op ervaringen met verschillende ge-

weldsvormen. In het PSO is er dus meer onveiligheid dan in het PO. Ook zijn in het PSO de veiligheidsgevoelens wat lager, in vergelijking met in het reguliere PO. Ditzelfde beeld is ook in eerder onderzoek naar voren gekomen.

2.4 Conclusies wat betreft het P(S)O

2.4.1 Sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen

Sociaal-cognitieve ondersteuning van alle leerlingen

Leidinggevenden geven aan dat er in grote mate aandacht bestaat voor leerlingbetrokkenheid, docentkwaliteiten, instructie en inzicht in leerlingvorderingen en taalbeleid op maat.

Binnenschoolse regels wat betreft sociaal gedrag

Volgens de leidinggevenden worden veelal schoolinterne personen betrokken bij het opstellen van gedragsregels; externe personen worden duidelijk minder betrokken. Aandacht voor regels en juiste omgang met incidenten gebeurt in iets meer dan de helft van de gevallen. Expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie zijn aanwezig in 55% van de locaties.

Informatie van leerkrachten geeft aan dat regels het vaakst te lezen zijn in de schoolgids, in de klaslokalen, of op internet. De regels worden veelal opgesteld binnen de school. Prosociaal, dat wil zeggen samen met leerlingen positieve gedragsregels formuleren en ook samen controleren, gebeurt volgens 73% van de leerkrachten.

Regels zijn volgens 76% van de leerlingen opgesteld in samenwerking met internen. Het prosociaal opstellen en handhaven van de regel gebeurt ook volgens 76% van de leerlingen.

Samenwerking met externe instellingen

Van de leidinggevenden rapporteert 44% dat er, in geval van incidenten, procedures zijn voor de samenwerking met de plaatselijke politie. Volgens 18% van de leerkrachten worden de gedragsregels mede opgesteld via inbreng van externe instanties.

Schoolmaatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag

Leidinggevenden rapporteren dat de volgende maatregelen vaak voorkomen: algemene gedragsregels, surveillance tijdens pauzes, en afspraken over veilig gebruik van internet en e-mail op school. Beleidsmaatregelen die volgens leidinggevenden niet of nauwelijks aan de orde zijn, betreffen beveiliging door middel van videobewaking, een pasjessysteem en het inzetten van getrainde leerlingen als vertrouwenspersoon.

Informatie over preventief beleid ten aanzien van het respectvol met elkaar omgaan laat het volgende zien. Belonen van gewenst gedrag komt het meest voor (73%), en

respect voor persoonlijke kenmerken komt het minst voor (49%). Volgens leerlingen treden scholen het vaakst op tegen wapens en spijbelen (circa 15%).

2.4.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid

Gevoelens van sociale (on)veiligheid

Verreweg de meeste leerlingen en leerkrachten voelen zich in school veilig (94%). In de schoolomgeving is dit percentage iets lager (90% van de leerkrachten en 87% van de leerlingen voelt zich daar veilig), thuis is dit hoger (bij beide groepen 98%). De meeste ouders voelen zich in en rond school veilig, behalve op de parkeerplaats (51%) en in de schoolomgeving (58%).

Mate van ongewenst sociaal gedrag

Circa 22% van de leerlingen zegt dat andere leerlingen in de klas gespijbeld hebben; 5% zegt zelf te hebben gespijbeld. 5% van de leerlingen zegt alcohol te hebben gebruikt. Van het ongewenste gedrag dat ouders als problematisch kunnen ervaren, wordt pesten het meest genoemd (32%).

Geweldsincidenten en mate van ervaren geweld

Van de leidinggevenden zegt 19% te maken te hebben gehad met problemen van eigen leerlingen met leerlingen van andere scholen, en 4% met religieus extremisme. Problemen die niet of nauwelijks voorkomen zijn incidenten vanwege homoseksualiteit, incidenten tussen (autochtone of allochtone) groepen leerlingen, en incidenten wegens wapengebruik, alcoholgebruik en drugsgebruik.

Leerkrachten en OOP hebben van verschillende mogelijke geweldsvormen de meeste ervaring met verbaal geweld op school (51%), licht lichamelijk geweld (43%) en sociaal geweld (30%).

Van de leerlingen die te maken hebben gehad met verschillende vormen van geweld, hebben de meesten die ervaringen opgedaan als getuige, vervolgens als slachtoffer, en het minst vaak wordt daderschap gerapporteerd.

Vergroting van sociale veiligheid in en rond school

Ruim een tiende van de leerkrachten is van mening dat de sociale veiligheid in en rond school dient te worden vergroot; 24 % vindt dit nodig in de schoolomgeving. Bij de leerlingen zijn deze percentages respectievelijk 10 en 17. Ouders vinden dat de veiligheid op de parkeerplaats (59%), in de schoolomgeving (55%) en op het schoolplein (32%) moet worden vergroot.

3 Resultaten sociaal veiligheidsbeleid en –maatregelen in het voortgezet (speciaal) onderwijs

3.1 Sociaal veiligheidsbeleid en -maatregelen

3.1.1 Locatieleiding

Sociaal-cognitieve ondersteuning van alle leerlingen

In 2010 komt sociaal-cognitieve ondersteuning bij de scholen in duidelijke mate voor volgens de leidinggevendenden: zie Tabel 17. Aandacht voor taalbeleid op maat is er relatief het minst (53%), aandacht voor instructie en inzicht in leerlingvorderingen het meest (76%). Volgens de leidinggevendenden zijn er in de loop van de jaren twee grote veranderingen waar te nemen op het gebied van sociaal-cognitieve ondersteuning. De aandacht voor leerlingbetrokkenheid is gedaald van 74% in 2006 tot 67% in 2010 en de aandacht voor docentkwaliteiten is afgenomen van 77% in 2006 tot 71% in 2010.

Binnenschoolse regels

Volgens leidinggevendenden zijn in 2010 vaker interne personen (57%) dan externe personen (20%) betrokken bij het maken van binnenschoolse regels. Aandacht voor regels en omgang met incidenten was er volgens 45% in 2010. Wat betreft de aanwezigheid van expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie is er gedurende de jaren een positieve verandering waar te nemen. In 2006 geeft 54% aan een expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie te hebben, in 2008 61% en in 2010 62%.

Samenwerking met externe instituten

In 2006 rapporteert 56% van de leidinggevendenden dat er, in geval van incidenten, procedures zijn voor de samenwerking met externe instellingen. In 2008 is dit 65% en in 2010 67%; dit is een positief te waarderen ontwikkeling: zie Tabel 17.

Afzonderlijke beleidsmaatregelen

De aanwezigheid van algemene school- of gedragsregels die bij alle leerlingen en ouders bekend zijn, is gedaald in 2010 (81%) in vergelijking met de twee eerdere jaren (89%).

Tabel 17 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leidinggevend V(S)O

	2006	2008	2010	verschil
<i>Sociaal-cognitieve ondersteuning</i>				
aandacht voor leerlingbetrokkenheid	74	75	67	groot negatief
aandacht voor docentkwaliteiten	77	77	71	groot negatief
instructie en inzicht in leerlingvorderingen	78	79	76	
taalbeleid op maat	49	51	53	
<i>Binnenschoolse regels</i>				
Interne personen zijn betrokken bij opstellen regels	64	66	57	
Externe personen zijn betrokken bij opstellen regels	14	16	20	
Er is aandacht voor regels en omgang met incidenten	46	49	45	
Er is sprake van expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie	54	61	62	klein positief
<i>Samenwerking met externe instellingen</i>				
Er zijn procedures voor samenwerking met externe instellingen	56	65	67	groot positief
<i>Afzonderlijke beleidsmaatregelen</i>				
Onze locatie heeft school- of gedragsregels die bij alle leerlingen en ouders bekend zijn	89	89	81	klein negatief
Onze locatie heeft een gedragscode voor alle leden van het personeel die de omgang met leerlingen en ouders betreft	55	57	48	
Onze locatie heeft afspraken over 'veilig gebruik' van internet en e-mail binnen de school	67	69	55	klein negatief
Onze locatie heeft materialen ten behoeve van de veiligheid aangeschaft (bijv. videobewaking, detectiepoortjes e.d.)	47	51	44	
Onze locatie controleert door middel van een pasjessysteem wie de school binnenkomen	6	6	0	
Onze locatie sluit het schoolplein voor en na schooltijden af	55	57	29	groot negatief
Onze locatie sluit alle toegangen tijdens schooltijden af, behalve de hoofdingang	19	23	20	
Onze locatie zorgt voor surveillance binnen en buiten het gebouw tijdens pauzes, wisseling van lessen, en tussenuren van leerlingen	79	81	73	
Onze locatie zet getrainde leerlingen in als vertrouwenspersoon of 'mediator' voor andere leerlingen	11	18	26	klein positief
Onze locatie zorgt dat school- of gedragsregels zichtbaar aanwezig zijn in alle lokalen en gemeenschappelijke ruimten	34	39	37	
Onze locatie besteedt jaarlijks in alle groepen / klassen aandacht aan agressie en geweld door middel van projecten of themalessen	50	60	59	klein positief
Onze locatie schoolt onderwijsgevend en ondersteunend personeel op het terrein van de sociale veiligheid	43	50	47	
Onze locatie heeft vastgesteld welke rollen verschillende personen in school (schoolleider, mentor) spelen in het afhandelen van incidenten	73	74	73	
- Preventief beleid t.a.v. respect voor persoonlijke kenmerken	---	56	47	klein negatief
- Preventief beleid ten aanzien van (goed) gedrag	---	60	48	groot negatief
- Preventief beleid ten aanzien van belonen van gewenst gedrag	---	75	69	klein negatief
- Preventief beleid t.a.v. respect voor hoge of lage schoolprestaties	---	61	49	groot negatief

Ook wat betreft afspraken over veilig gebruik van internet en e-mail is een negatieve verandering waar te nemen: het percentage daalt van 67% in 2006 naar 55% in 2010. Leidinggevenden rapporteren steeds minder dat hun locatie het schoolplein voor en na de schooltijden afsluit. In 2006 zegt 55% dit te doen en in 2010 29%. Kleine positief te waarderen toenames doen zich voor bij het inzetten van getrainde leerlingen als vertrouwenspersoon of ‘mediator’ voor andere leerlingen. In 2006 rapporteerde 11% van de leidinggevenden dit te doen, in 2008 18% en in 2010 26%. De aandacht voor agressie en geweld door middel van projecten of themalessen wordt in 2010 gemiddeld even vaak gerapporteerd als in 2008; in beide jaren is er een positief verschil van 10 procentpunten ten opzichte van 2006: zie Tabel 17.

Preventief beleid

In 2008 en 2010 hebben leidinggevenden ook informatie verstrekt over preventief beleid dat wordt gevoerd ter bevordering van het respectvol omgaan met elkaar (in 2006 werd dit niet gevraagd).

In 2010 is, op het gebied van preventief beleid, volgens 69% van de leidinggevenden sprake van het belonen van gewenst gedrag. Respect voor persoonlijke kenmerken, goed gedrag en hoge of lage schoolprestaties doet zich volgens een kleine 50% voor. Tussen 2008 en 2010 zijn er veranderingen waar te nemen: in alle gevallen is in 2010 sprake van een relatieve afname van het preventief beleid.

Incidentenregistratie en manier van omgang

In Tabel 18 is te zien dat, zowel in 2008 als in 2010, een groot deel van de leidinggevenden rapporteert dat zij schriftelijk of digitaal incidenten registreren (92% in 2008 en 97% in 2010). In 2010 geeft 76% aan dat zij digitale registratie van incidenten toepassen. 98% van de leidinggevenden in 2008 en 99% in 2010 weet in welke gevallen aangifte bij de politie gedaan kan worden.

Tabel 18 – Beleidsitems incidentenregistratie en manier van omgang: % wel V(S)O

	2008	2010
Schriftelijke of digitale registratie van incidenten	92	97
Digitale registratie van incidenten	72	76
Uitgebreid veiligheidsplan	89	96
Betrekken leerlingen bij formulering en controle veiligheidsbeleid	75	82
Betrekken ouders bij formulering en controle veiligheidsbeleid	79	85
Betrekken medezeggenschapsraad bij formulering en controle veiligheidsbeleid	86	92
Er is vastgesteld welke incidenten aan de politie kunnen worden gemeld	96	98
Men weet in welke gevallen aangifte bij de politie gedaan kan worden	98	99

3.1.2 Docenten / OOP

Sociaal-cognitieve ondersteuning

De docenten / OOP werd gevraagd aan te geven in hoeverre de lessen worden aangepast aan het niveau van de leerlingen en de leerverschillen tussen leerlingen. In 2010 geeft 67% aan hiermee rekening te houden; ten opzichte van voorgaande jaren is dit niet substantieel veranderd: zie Tabel 19.

Tabel 19 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) docenten V(S)O

	2006	2008	2010	Vershil
<i>Sociaal-cognitieve ondersteuning</i>				
Curriculumdifferentiatie gebaseerd op leerlingverschillen	62	66	67	
<i>Binnenschoolse regels</i>				
Aanwezigheid afspraken op school over school- of gedragsregels	99	99	100	
- regels zijn te zien in de schoolgids	97	98	98	
- regels zijn te zien in de gang/hal	32	35	43	
- regels zijn te zien in de klaslokalen	40	40	58	klein positief
- regels zijn te zien op het internet	64	79	91	groot positief
- regels worden uitgereikt op ouderavonden e.d.	68	74	84	
Interne personen dragen bij aan het opstellen van de regels	85	85	80	
Externe personen dragen bij aan het opstellen van de regels	51	55	56	
Pro-sociaal formuleren en samen controleren gedragsregels	47	53	51	

Binnenschoolse regels

In 2010 zijn er volgens alle docenten / OOP afspraken aanwezig op school over school- of gedragsregels: zie Tabel 19. De regels zijn het vaakst te zien in de schoolgids (98%) en het minst vaak in de gang / hal (43%). Interne personen dragen vaker bij aan het opstellen van de regels (80%) dan externe personen (56%). Het pro-sociaal formuleren en samen controleren gebeurt in 51% van de scholen.

Bij de zichtbaarheid van de school- of gedragsregels in de klas heeft zich een kleine positieve verandering voorgedaan. In 2006 en 2008 was het gemiddelde percentage 40%, in 2010 is dat gestegen naar 58%. Scholen maken steeds meer gebruik van internet om regels kenbaar te maken: in 2006 was het gemiddelde percentage 64%, in 2008 79% en in 2010 91% (een grote positieve verandering over de tijd).

3.1.3 Leerlingen

Binnenschoolse regels wat betreft sociaal gedrag

In 2010 gaf 96% van de leerlingen aan dat er op school afspraken zijn over school- of gedragsregels: zie Tabel 20. De regels worden het vaakst uitgereikt op ouderavonden en dergelijke (83%) en zijn vaak te zien in de schoolgids (82%) en op internet (68%). Ten opzichte van 2006 en 2008 blijkt in 2010 een kleine toename in het percentage leerlingen dat aangeeft dat de regels te zien zijn in de klaslokalen.

Interne personen dragen volgens 76% van de leerlingen in 2010 bij aan het opstellen van regels. Het pro sociaal opstellen en handhaven gebeurt volgens 63% van de leerlingen in 2010. In deze opzichten zijn er tussen 2006 en 2010 geen veranderingen.

Tabel 20 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leerlingen V(S)O

	2006	2008	2010	Vershil
<i>Binnenschoolse regels</i>				
Aanwezigheid van school- of gedragsregels op school	97	96	96	
- regels zijn te zien in de schoolgids	87	86	82	
- regels zijn te zien in de gang/hal	42	43	58	
- regels zijn te zien in de klaslokalen	49	48	66	klein positief
- regels zijn te zien op het internet	58	63	68	
- regels worden uitgereikt op ouderavonden e.d.	72	72	83	
Interne personen dragen bij aan het opstellen van de regels	76	75	76	
Pro-sociaal formuleren en samen controleren gedragsregels	59	60	63	
<i>Maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag</i>				
Schoolmaatregelen tegen spijbelen	60	47	45	
Schoolmaatregelen tegen drugs	42	25	29	klein negatief
Schoolmaatregelen tegen wapens	30	23	30	
Schoolmaatregelen tegen alcohol	---	---	27	

Maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag

Volgens 45% van de leerlingen in 2010 neemt de school maatregelen tegen spijbelen. Een lager percentage (30%) geeft aan dat de school iets tegen wapens heeft gedaan, tegen drugs (29%) en tegen alcohol (27%). Schoolmaatregelen tegen drugs worden volgens leerlingen in 2010 en 2008 minder vaak genomen dan in 2006.

3.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid

3.2.1 Locatieleiding

Mate van ervaren geweld en incidenten

In 2008 en 2010 is leidinggevendenden gevraagd een inschatting te maken van belangrijke onveilige of gewelddadige incidenten. In 2010 zijn er nog vijf typen incidenten bijgekomen, namelijk wegens wapenbezit van leerlingen, alcohol(gebruik), drugs(gebruik), spijbelen en opgave van het aantal leerlingen dat het vorige jaar heeft gespijbeld. In Tabel 21 blijkt dat incidenten met leerlingen van andere scholen en vanwege loverboy-problematiek vaker voorkomen dan incidenten met vormen van extremisme. Er is één type incident dat in 2010, in vergelijking met 2008, vaker wordt vermeld. Dat zijn incidenten met betrekking tot religieus extremisme: 3% in 2008 en 13% in 2010. Incidenten tussen autochtone en allochtone leerlingen zijn afgenomen, van gemiddeld 2 naar gemiddeld 1 incident.

Tabel 21 – Gegevens incidenten en leerlingproblematieken: gemiddelde aantallen incidenten en percentages leidinggevendenden V(S)O

	2006	2008	2010	verschil
<i>Ervaren van geweldsincidenten</i>				
- aantal incidenten gericht tegen homoseksueel personeel	---	0	0	
- aantal incidenten gericht tegen homoseksuele leerlingen	---	0	0	
- aantal incidenten <i>autochtone</i> versus allochtone leerlingen	---	2	1	klein positief
- aantal incidenten Allochtone leerlingen versus allochtone leerlingen	---	1	1	
- aantal incidenten autochtone versus autochtone leerlingen	---	2	1	
- aantal incidenten wegens wapenbezit van leerlingen	---	,	0	
- aantal incidenten wegens alcohol(gebruik) van leerlingen	---	,	1	
- aantal incidenten wegens drugs(gebruik) van leerlingen	---	,	0	
- aantal incidenten wegens spijbelen van leerlingen	---	,	5	
- aantal leerlingen dat vorig jaar heeft gespijbeld	---	,	30	
- % incidenten met leerlingen van andere scholen	---	57	64	
- % incidenten met loverboyproblematieken	---	21	31	
- % incidenten met religieus extremisme	---	3	13	groot negatief
- % incidenten met wit extremisme (Lonsdale, white power e.d.)	---	14	11	
- % incidenten met ander extremisme of radicalisering	---	2	1	

3.2.2 Docenten / OOP

Gevoelens van sociale veiligheid

Aan de docenten / OOP is gevraagd uit te drukken in hoeverre men zich veilig voelt. In Tabel 22 komt naar voren dat, in 2010, 91% zich veilig voelt in school, 94% voelt zich veilig bij de fietsenstalling en 94% op de parkeerplaats. In de omgeving van de school voelen zij zich minder veilig (88%). Er zijn geen veranderingen in veiligheidsgevoelens over de tijd waar te nemen. Gevoelens van veiligheid op de parkeerplaats en bij de fietsenstalling zijn aan docenten en OOP in 2006 en 2008 niet gevraagd.

Tabel 22 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%): gevoelens docenten V(S)O

	2006	2008	2010	Vershil
<i>Gevoelens van veiligheid</i>				
Gevoelens van veiligheid in school	93	92	91	
Zich veilig voelen bij de fietsenstalling	---	---	94	
Zich veilig voelen op de parkeerplaats	---	---	94	
Zich veilig voelen in de omgeving van de school	91	91	88	
Zich veilig voelen thuis	97	98	97	

Rollen bij ervaring van geweld

In de monitor worden zes varianten van geweld onderscheiden (zie de eerdere Tabel 8). Bij docenten en onderwijsondersteunend personeel is ten aanzien van elke geweldsvariant nagegaan of men hiermee ervaring had als slachtoffer, als dader, of als getuige.

Tabel 23 bevat de gegevens van docenten / OOP wat betreft het ten minste een maal slachtoffer, dader of getuige zijn (geweest) van elke geweldsvorm. De resultaten laten zien dat de percentages getuige-zijn relatief het meest omvangrijk zijn en dat dit per soort geweld verschilt. Van diegenen die bijvoorbeeld verbaal geweld hebben meegemaakt en hierop zijn doorbevraagd, was 64% getuige en 21% slachtoffer van verbaal geweld.

In Tabel 23 wordt duidelijk dat er drie als positief te waarderen ontwikkelingen zijn wat betreft het getuige-zijn van geweld. Docenten en OOP zijn in 2010 minder getuige van verbaal en materieel geweld dan in 2006 en 2008 (klein effect). Ten aanzien van seksueel geweld zijn zij in 2010 in grote mate minder getuige van geweld dan in de eerdere jaren 2006 en 2008.

Tabel 23 – Percentages docenten / OOP V(S)O die hebben aangegeven een bepaald type geweld te hebben ervaren, uitgesplitst naar rollen (slachtoffer, dader, getuige)

	2006	2008	2010	Vershil
<i>Verbaal geweld</i>				
Slachtoffer	32	37	21	
Dader	3	1	0	
Getuige	69	83	64	klein positief
<i>Materieel geweld</i>				
Slachtoffer	13	14	6	
Dader	0	0	0	
Getuige	45	62	41	klein positief
<i>Sociaal geweld</i>				
Slachtoffer	13	18	10	
Dader	1	0	1	
Getuige	59	71	63	
<i>Licht lichamelijk geweld</i>				
Slachtoffer	4	7	2	
Dader	0	0	0	
Getuige	82	89	75	
<i>Grof lichamelijk geweld</i>				
Slachtoffer	1	1	2	
Dader	0	0	0	
Getuige	40	59	55	
<i>Seksueel geweld</i>				
Slachtoffer	6	6	2	
Dader	0	0	0	
Getuige	40	62	27	groot positief

Vergroting van sociale veiligheid in en rond school

Ten aanzien van verschillende plaatsen in en om school is gevraagd of de veiligheid er dient te worden vergroot. In 2006 en 2008 is niet gevraagd naar de fietsenstalling en de parkeerplaats. In Tabel 24 blijkt dat, in 2010, 26% van de docenten / OOP van mening is dat vergroting van veiligheid in school nodig is. 19% vindt dat de veiligheid bij de fietsenstalling dient worden te vergroot en 7% heeft deze mening over de parkeerplaats. 43% vindt dat de veiligheid in de schoolomgeving dient te worden vergroot. Er zijn geen veranderingen over de jaren te constateren.

Tabel 24 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) docenten V(S)O

	2006	2008	2010	Vershil
<i>Vergroting van veiligheid is nodig</i>				
De veiligheid dient in school te worden vergroot	25	27	26	
De veiligheid bij de fietsenstalling dient te worden vergroot	---	---	19	
De veiligheid op de parkeerplaats dient te worden vergroot	---	---	7	
De veiligheid in de schoolomgeving dient te worden vergroot	35	35	43	
De veiligheid bij mij thuis dient te worden vergroot	1	1	1	
Het is goed zo, de veiligheid hoeft niet te worden vergroot	35	31	29	

3.2.3 Leerlingen

Gevoelens van veiligheid

Gevoelens van veiligheid van leerlingen in school (93%) veranderen niet in de loop van de jaren: zie Tabel 25. Zich veilig voelen in de schoolomgeving neemt relatief iets af, van 91% in 2006 naar 86% in 2010. Net als bij docenten, is ook bij leerlingen in 2006 en 2008 niet gevraagd naar veiligheidsgevoelens bij de fietsenstalling en op de parkeerplaats.

Tabel 25 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%) leerlingen V(S)O

	2006	2008	2010	Vershil
<i>Gevoelens van veiligheid</i>				
Gevoelens van veiligheid in school	93	93	93	
Zich veilig voelen bij de fietsenstalling	---	---	93	
Zich veilig voelen op de parkeerplaats	---	---	93	
Zich veilig voelen in de omgeving van school	91	89	86	
Zich veilig voelen thuis	96	97	98	
<i>Ongewenst sociaal gedrag</i>				
Bezit of verkoop van drugs door leerlingen	23	22	19	
Drugsgebruik op school (anderen)	68	44	38	groot positief
Drugsgebruik door respondent	---	---	4	
Bezit of verkoop van wapens door leerlingen	9	8	5	
Wapengebruik op school (anderen)	14	10	6	
Wapengebruik door respondent	---	---	2	
Bezit of verkoop van alcohol door leerlingen	---	---	21	
Alcoholgebruik op school (anderen)	---	---	61	
Alcoholgebruik door respondent	---	---	19	
Spijbelen van andere leerlingen	79	62	55	klein positief
Zelf spijbelen	27	21	14	

Ongewenst sociaal gedrag

In 2010 stelt 55% van de leerlingen dat andere leerlingen hebben gespijbeld; in 2006 was dit 79% van de leerlingen: zie Tabel 25. Dit is een kleine, positief te waarderen verandering. Het aangeven zelf te spijbelen daalt van 27% in 2006 naar 14% in 2010. Andere vormen van ongewenst sociaal gedrag die zich in 2010 voordoen op en rond school zijn drugsbezit of verkoop (19%), drugsgebruik op school door anderen (38%), alcoholbezit of verkoop (21%), alcoholgebruik op school door anderen (61%), en alcoholgebruik door de leerling zelf (19%). Dit laatste (alcoholgebruik door de leerling zelf) is niet noodzakelijk schoolgebonden. Het drugsgebruik op school door anderen laat een positieve ontwikkeling zien: het daalt van 68% in 2006 naar 38% in 2010.

Rollen bij ervaring van geweld

In Tabel 26 staan leerlingresultaten wat betreft hun rol bij de ervaringen met verschillende soorten geweld. De percentages getuige-zijn zijn relatief het meest omvangrijk (van 33% bij verbaal geweld tot en met 42% bij licht lichamelijk geweld). Slachtoffer-zijn varieert van 10% (verbaal geweld) tot en met 15% (licht lichamelijk geweld). Daderschap loopt uiteen van 6% (sociaal geweld) tot en met 11% (grof lichamelijk). Het getuige-zijn van seksueel geweld is toegenomen in de periode 2006 – 2010.

Tabel 26 – Percentages leerlingen V(S)O die hebben aangegeven een bepaald type geweld te hebben ervaren, uitgesplitst naar rollen (slachtoffer, dader, getuige)

	2006	2008	2010	Vershil
<i>Verbaal geweld</i>				
Slachtoffer	18	34	10	
Dader	15	12	6	
Getuige	50	46	33	
<i>Materieel geweld</i>				
Slachtoffer	15	18	12	
Dader	11	10	7	
Getuige	44	43	41	
<i>Sociaal geweld</i>				
Slachtoffer	19	20	14	
Dader	10	9	6	
Getuige	37	36	36	
<i>Licht lichamelijk geweld</i>				
Slachtoffer	19	25	15	
Dader	15	13	9	
Getuige	51	49	42	
<i>Grof lichamelijk geweld</i>				
Slachtoffer	7	9	12	
Dader	7	6	11	
Getuige	31	24	37	
<i>Seksueel geweld</i>				
Slachtoffer	7	8	10	
Dader	3	3	7	
Getuige	12	11	34	groot negatief

Vergroting van sociale veiligheid in en rond school

Een klein deel van de leerlingen (circa 12%) geeft aan dat de veiligheid in school dient te worden vergroot: zie Tabel 27. Ongeveer 23% stelt dat vergroting van de veiligheid in de schoolomgeving nodig is. Het percentage leerlingen dat van mening is dat de veiligheid bij hen thuis vergroot dient te worden, blijft gedurende de jaren vrij constant (circa 3%). Ongeveer 60% van de leerlingen vindt dat de veiligheid niet hoeft worden te vergroot.

Tabel 27 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) leerlingen V(S)O

	2006	2008	2010	Vershil
<i>Vergroting van veiligheid dient te gebeuren</i>				
De veiligheid in school dient te worden vergroot	12	13	11	
De veiligheid bij de fietsenstalling dient te worden vergroot	---	---	12	
De veiligheid op de parkeerplaats dient te worden vergroot	---	---	7	
De veiligheid in de schoolomgeving dient te worden vergroot	23	23	22	
De veiligheid bij mij thuis dient te worden vergroot	2	4	3	
Het is goed zo, de veiligheid hoeft niet te worden vergroot	59	60	61	

3.2.4 Leerlingresultaten 2010 en verschillen naar onderwijstype VO / VSO

Nagegaan is of verschillen tussen leerlingen in 2010 samenhangen met verschillen in onderwijstype VO / VSO in 2010. Uit de resultaten blijkt dat er in enkele gevallen sprake is van significante verschillen. Bij leerlingen in een hoger onderwijstype zijn gedragsregels in het klaslokaal minder aanwezig en is de score op wapenbezit en – verkoop lager dan bij leerlingen in een lager onderwijstype (tot en met het voortgezet speciaal onderwijs). Relatief gezien wordt wel de trend van het PO / PSO doorgezet: leerlingen in het VSO verkeren veelal in onveiliger schoolsituaties dan leerlingen in het VO (zie par. 2.3).

3.2.5 Leerlingresultaten 2010 en verschillen naar mate van verstedelijking

Ook is nagegaan of kenmerken van leerlingen verschillen in samenhang met de mate van verstedelijking volgens de postcode van de school die de leerling bezoekt. Hier doen zich geen noemenswaardige verschillen voor: mate van verstedelijking heeft in 2010 weinig of geen samenhang met de ervaring van sociale veiligheid bij leerlingen.

3.3 Conclusies wat betreft het V(S)O

3.3.1 Sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen

Sociaal-cognitieve ondersteuning van alle leerlingen

Leidinggevenden geven in 2006, 2008 en 2010 aan dat er in meer dan de helft van de scholen sociaal-cognitieve ondersteuning is voor leerlingen. Er doen zich twee negatieve veranderingen voor op dit vlak. De aandacht voor leerlingbetrokkenheid is van 74% in 2006 gedaald naar 67% in 2010, en de aandacht voor docentkwaliteiten is van 77% in 2006 gedaald naar 71% in 2010.

In 2006 geeft 62% van de docenten aan rekening te houden met het niveau van leerlingen en de leerverschillen tussen leerlingen; in 2010 is dat 67%. Deze verandering is positief maar niet substantieel.

Binnenschoolse regels wat betreft sociaal gedrag

Volgens leidinggevenden in 2010 zijn er vaker interne personen betrokken (57%) bij het opstellen van regels dan externe personen (20%). Aandacht voor regels en omgang met incidenten gebeurt in 45% van de gevallen. In 2010 (62%) is er in vergelijking met 2006 (54%) meer aandacht voor expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie.

In 2010 zijn er volgens alle docenten / OOP afspraken aanwezig op school over school- of gedragsregels. De regels zijn het vaakst te zien in de schoolgids (98%) en het minst vaak te zien in de gang / hal (43%). Interne personen dragen vaker bij aan het opstellen van de regels (80%) dan externe personen (56%). Het pro-sociaal formuleren en samen controleren van gedragsregels gebeurt in 51% van de scholen. Bij de zichtbaarheid van de regels op internet heeft zich een positieve verandering voorgedaan. In 2006 was het gemiddelde percentage 64% en in 2010 91%. Daarnaast is, volgens docenten / OOP, in 2010 de zichtbaarheid van regels vergroot in de klaslokalen (58%), in vergelijking met in 2006 en 2008 (in beide jaren was het 40%).

In 2010 gaf 96% van de leerlingen aan dat er op school afspraken zijn over school- of gedragsregels. De regels worden volgens leerlingen het vaakst uitgereikt op ouderavonden en dergelijke (83%), en zijn vaak te zien in de schoolgids (82%) en op internet (68%). Ten opzichte van 2006 en 2008 blijkt in 2010 een kleine toename in het percentage leerlingen dat aangeeft dat de regels te zien zijn in de klaslokalen.

Interne personen dragen volgens 76% van de leerlingen in 2010 bij aan het opstellen van regels. Het pro-sociaal opstellen en handhaven gebeurt volgens 63% van de leerlingen in 2010. In deze opzichten zijn er tussen 2006 en 2010 geen veranderingen

Samenwerking met externe instituten

In 2006 rapporteert 56% van de leidinggevenden dat er, in geval van incidenten, procedures zijn voor de samenwerking met externe instellingen: in 2008 is dit 65% en in 2010 67%. Er komt steeds meer aandacht voor samenwerking met externe instellingen. Volgens ongeveer de helft van de docenten worden gedragsregels door externe personen opgesteld.

Schoolmaatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag

In 2010 is er op het gebied van preventief beleid volgens 69% van de leidinggevenden sprake van belonen van gewenst gedrag. Respect voor persoonlijke kenmerken,

goed gedrag en hoge of lage schoolprestaties is aanwezig volgens een kleine 50% van de leidinggevenden. Tussen 2008 en 2010 zijn er veranderingen waar te nemen: in 2010 is sprake van een relatieve afname van deze vier onderzochte aspecten van preventief beleid.

Incidentenregistratie en manier van omgang

Zowel in 2008 als in 2010 rapporteert een groot deel van de leidinggevenden dat zij schriftelijk of digitaal incidenten registreren (92% in 2008 en 97% in 2010). In 2010 geeft 76% van de leidinggevenden aan dat zij digitale registratie van incidenten toepassen. Tevens weet 98% van de leidinggevenden in 2008 en 99% in 2010 in welke gevallen aangifte bij de politie gedaan kan worden.

3.3.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid

Gevoelens van sociale (on)veiligheid

Een groot deel van de leerlingen en docenten voelt zich in en rond school veilig (tenminste 91%). In de schoolomgeving is dit percentage iets lager (tenminste 86%) en thuis is dit hoger (tenminste 97%). Op het vlak van veiligheidsgevoelens zijn er geen substantiële veranderingen in de periode 2006-2010.

Mate van ongewenst sociaal gedrag

In 2006 zegt 79% van de leerlingen dat andere leerlingen hebben gespijgeld; in 2010 zegt 55% dat andere leerlingen hebben gespijgeld. Dit is een positieve verandering. Het percentage leerlingen dat zegt zelf te hebben gespijgeld, daalt van 27% in 2006 naar 14% in 2010. Alcoholgebruik op school door anderen gebeurt volgens 61% van de leerlingen in 2010. Het drugsgebruik op school door anderen laat een positief te waarden ontwikkeling zien: dit daalt van 68% in 2006 naar 38% in 2010.

Geweldsincidenten en mate van ervaren geweld

Incidenten met leerlingen van andere scholen en incidenten met loverboy-problematiek komen in 2008 en 2010 volgens leidinggevenden meer voor dan incidenten gerelateerd aan extreme (ideologische) opvattingen. In vergelijking met twee jaar eerder, wordt in 2010 religieus extremisme vaker gemeld: 3% in 2008 en 13% in 2010. Incidenten tussen autochtone en allochtone leerlingen zijn in datzelfde tijdsbestek afgenomen: van gemiddeld 2 naar 1 incident.

Voor diverse geweldsvarianten is bij docenten de verhouding slachtoffer / dader / getuige bepaald. Men is relatief vaker getuige dan slachtoffer. Indien meegemaakt, is het percentage slachtoffers onder docenten groter bij verbaal-, materieel-, en sociaal geweld, in vergelijking met andere (grovere) vormen van geweld (lichamelijk en seksueel geweld).

Waar docenten / OOP niet of nauwelijks ouderschap rapporteren, is dat bij leerlingen wel het geval (zo'n 6 á 11% bij verschillende geweldsvormen).

Vergroting van sociale veiligheid in en rond school

In 2010 vindt 26% van de docenten / OOP dat de veiligheid in school verbetering behoeft. 19% van de docenten vindt dat de veiligheid bij de fietsenstalling dient te worden vergroot, 7% vindt dit nodig op de parkeerplaats en 43% in de schoolomgeving. Er zijn tussen 2006 en 2010 geen substantiële veranderingen .

11% van de leerlingen geeft in 2010 aan dat de veiligheid in de school vergroot dient te worden. Ongeveer 22% vindt dit nodig in de schoolomgeving. Deze percentages veranderen nauwelijks gedurende de jaren.

4 Aanbevelingen

De resultaten per onderwijstype in de hoofdstukken 2 en 3, en de aangetoonde methodologische kwaliteiten van de monitor, verhelderen dat het primair (speciaal) en voortgezet (speciaal) onderwijs in grote lijnen veilig zijn. Dit blijkt in de gegevens van leerkrachten / docenten, overig personeel en leerlingen over gevoelens van veiligheid; de mate van ongewenst sociaal gedrag; aantallen incidenten ofwel ook ervaringen met soorten geweld als slachtoffer, dader, of getuige; en mogelijke vergroting van de sociale veiligheid in en rond de scholen. De resultaten verhelderen echter tegelijkertijd dat er nog het nodige kan worden verbeterd, op diverse terreinen. Hierbij is het van belang het volgende te overwegen.

Landelijke informatie is niet altijd van toepassing op het niveau van de schoollocatie. Zo kan een locatie in een grote stad – afhankelijk van ligging, onderwijstype(n), kenmerken van leerlingen en personeel – veiliger zijn dan een locatie op het platteland. Vanwege de relevantie van eigen locatiekenmerken dient diagnostiek van sociale veiligheid per locatie te gebeuren. De feedback van monitorgegevens aan locaties via internet geeft de afzonderlijke locaties handvatten om de eigen veiligheidssituatie goed in te schatten, mede in vergelijking met de landelijke gegevens. Op basis hiervan kunnen specifieke maatregelen worden getroffen in het kader van het eigen veiligheidsbeleid (zie ook Dijkstra, Hofstra, Van Oudenhoven, Peschar, & Van der Wal, 2004; Mooij, Selten, & Smeets, 1998).

Bijvoorbeeld. In de managementrapportage en in de internet-feedback wat betreft de sociale veiligheidsmonitor 2010 blijkt voor school X het volgende:

- In vergelijking met de landelijke gemiddelden in 2010, scoren *leerlingen en docenten / OOP* hoog op verbaal geweld, materieel geweld en licht lichamelijk geweld. Er is in de school ook duidelijk vaker dan landelijk sprake van ongewenst sociaal gedrag van leerlingen (spijbelen, drugsbezit en wapenbezit).
- De *leidinggevenden* scoren landelijk gemiddeld op aandacht voor leerlingbetrokkenheid en aandacht voor docentkwaliteiten; zij scoren laag op betrokkenheid van interne personen bij de formulering van school- en gedragsregels, laag op inzet van getrainde leerlingen als vertrouwenspersoon of mediator, en laag op procedures voor samenwerking met externe instellingen.

Deze resultaten worden besproken in de schoolleiding en vervolgens in het team en in de Ouderraad. Steeds worden ook suggesties ter vergroting van de sociale veiligheid

ingezameld. De schoolleiding evalueert het geheel en voert de volgende veranderingen door in het schoolveiligheidsbeleid:

- Een hoofdaccent wordt gezet op preventie. In de eerste schoolweek van elk schooljaar, en na elke vakantie, wordt aangescherpt hoe men met elkaar om wil gaan in positieve zin. Vroeg en positief formuleren van gedragsregels, en met name de gezamenlijke controle op die regels door *leerlingen én personeel* in elke schoolsituatie, is motiverender en effectiever dan te reageren op negatieve ontwikkelingen. Dit vraagt een goede voorbereiding en uitwerking in het schoolteam. Ook wordt de controle op spijbelen geïntensiveerd en de reactie hierop vervroegd. De Ouderraad en de ouders worden geïnformeerd over de voorgenomen activiteiten en bedoelingen hiervan.
- Tegelijk worden *leerlingen als vertrouwensleerlingen* getraind en ingezet in elke groep of klas. Zij hebben tot taak de positieve sociale verhoudingen tussen leerlingen en tussen leerlingen en personeel te ondersteunen en zo nodig direct de vertrouwensdocenten te informeren bij een probleem of dreigende calamiteit.
- Tegelijk voert de schoolleiding, in overleg met de leerlingen, een beloningssystematiek in ter openlijke stimulering van respect voor persoonlijke kenmerken en gewenst sociaal gedrag. Jaarlijks worden de beloningen bekend gemaakt en uitgedeeld.
- Tegelijk verstevigt de schoolleiding de samenwerking met de politie in de wijk. Dit ter verscherping van het toezicht in de wijk én ter ondersteuning van het ondervangen van het bezit of gebruik van drugs en wapens. Per half jaar komt de politie standaard op school, ter informatie over en uitvoering van de aanpak van dit ongewenst gedrag.

In dit voorbeeld werken schoolleiding, docenten, leerlingen, ouders en een externe instelling samen ter vergroting van de sociale veiligheid in en rond school. Het is ook goed mogelijk nog een veiligheidsteam in te zetten. In grote lijnen gaat het vooral om tijdige, gezamenlijke formulering en handhaving van positieve waarden, normen en gedragsregels. Het doel hiervan is dat, bij een volgende meting met de veiligheidsmonitor in 2012, de effecten van dit schoolveiligheidsbeleid in de monitor zichtbaar zullen zijn. Dit dient dan tot uiting te komen in lagere scores op verbaal, sociaal en licht lichamelijk geweld van leerlingen en personeel en in lagere scores op sociaal ongewenst gedrag van leerlingen. Ook dienen leerlingen en personeel in 2012 hoger te scoren dan in 2010 op het prosociaal formuleren en samen controleren van de gedragsregels. De gewenste veranderingen dienen ook merkbaar te zijn in de scores van de schoolleiding wat betreft de genoemde punten van het schoolveiligheidsbeleid.

In 2012 kan de school, via de monitorfeedback op internet, nagaan of de schoolscores in vergelijking met de landelijke scores relatief beter zijn dan die in 2010. Ook kan via de internetfeedback, voor slechts de eigen school, specifiek worden vergeleken of de scores op veiligheidskenmerken in 2012 hoger zijn dan in 2010. Er is dus schoolspecifieke vergelijking in de tijd mogelijk, ofwel precies inzicht in de veiligheidsontwikkeling in de school op alle belangrijke veiligheidspunten.

Een volgende meting met de monitor kan de beleidseffecten dus empirisch exact evalueren, zowel vanuit landelijk perspectief als vanuit de ontwikkeling in de eigen school. Naarmate meer locaties zo gaan werken, worden de positieve effecten hiervan ook landelijk zichtbaar. Vereist is dan wel dat er eenzelfde systematiek wordt gehanteerd in de monitoring. In dit opzicht is de trend naar steeds meer kleinschalige veiligheidsmonitoren, die niet landelijk representatief zijn en veelal ook niet worden gecontroleerd op betrouwbaarheid en validiteit, ongunstig. Landelijke verplichting tot deelname van scholen aan eenzelfde, op kwaliteit gecontroleerde monitor, is daarom zeer zinvol.

Sociaal probleemgedrag kan zich per schoollocatie concentreren (in een bepaalde woonomgeving e.d.) en zich mede uiten in een gebrekkige sociale cohesie tussen leerlingen en personeel (Peschar, 2005). Landelijke diagnostiek en veiligheidsbeleid dienen dus eenduidig samen te hangen met diagnostiek en veiligheidsbeleid op locatieniveau en, waar nodig, ook op individueel niveau. Hierboven hebben wij deze samenhang uitgewerkt wat betreft landelijk en schoolniveau. Dit multiniveau veiligheidsbeleid dient, aanvullend, mede te worden afgestemd op de sociale, culturele, emotionele en cognitieve kenmerken van de leerlingen en het personeel van schoollocaties (zie hiervoor bijvoorbeeld de uitwerkingen bij Beauvais & Jenson, 2002; Carbines, Wyatt, & Robb, 2006; Chen, 2006; Mooij & Smeets, 2006, 2009). Uit analyse van sterk de aandacht trekkende incidenten in binnen- en buitenland komt naar voren dat het hierbij vaak gaat om individuele leerlingen of enkele groepen leerlingen. Veelal waren eerdere risicosignalen al bekend, op diverse wijzen, maar ontbrak het aan een voldoende preventieve en voldoende effectieve aanpak. Dit houdt in dat relevant risicogedrag bij jonge leerlingen tijdig(er) en adequaat dient te worden onderkend en ondervangen (Donkers, 2008). Zoiets vraagt op individuele (risico)leerlingen toegespitste preventie en een intensievere aanpak en begeleiding dan gebruikelijk, inclusief inzet van expertise van buiten school (zie verder Chapman & Harris, 2004; Hermanns, Öry, & Schrijvers, 2005; Mooij, 2001).

Referenties

- Beauvais, C., & Jenson, J. (2002). *Social Cohesion: Updating the State of the Research*. CPRN Discussion Paper. Ottawa: Canadian Policy Research Networks. Retrieved December 12 2007 from http://www.cprn.com/documents/12949_en.pdf.
- Carbines, R., Wyatt, T., & Robb, L. (2006). *Encouraging tolerance and social cohesion through school education. Report to the Australian Government Department of Education, Science and Training*. Erebus International. Retrieved November 28 2007 from http://www.valueseducation.edu.au/verve/_resources/Encouraging_Tolerance_Final_Report.pdf
- Chapman, C., & Harris, A. (2004). Improving schools in difficult and challenging contexts: strategies for improvement. *Educational Research*, 46, 219-228.
- Chen, K. (2006). Social skills intervention for students with emotional/behavioral disorders: A literature review from the American Perspective. *Educational Research and Reviews*, 1, 143-149.
- Dijkstra, A. B., Hofstra, J., Van Oudenhoven, J. P., Peschar, J. L., & Van der Wal, M. (2004). *Oud gedaan, jong geleerd? Een studie naar de relatie tussen hechtingsstijlen, competenties, EVLN-intenties en sociale cohesie*. Amsterdam: Aksant.
- Donkers, G. (2008). *Naar een veilige school. Versterking van het zelfregulerend vermogen van leerlingen, professionals en school in het omgaan met agressie*. Den Haag: Lemma.
- Hermanns, J., Öry, F., & Schrijvers, G. (2005). *Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter. Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei problemen*. Utrecht: Julius Centrum.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2006). *Stand van zaken uitvoering plan van aanpak veiligheid in het onderwijs en de opvang van risicoleerlingen*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal (kenmerk VO/S&O/2006/32894). Den Haag: Auteur.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2007). *Sociale veiligheid in en om onderwijsinstellingen*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal (kenmerk VO/S&O/2007/47301). Den Haag: Auteur.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2011). *Veiligheid in en rond het onderwijs*. Brief d.d. 28 februari 2011 aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal (kenmerk 272574). Den Haag: Auteur.
- Mooij, T. (2001). *Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag. Evaluatie van de campagne 'De veilige school' in het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, ITS.

- Mooij, T. (2011a). Differences in pupil characteristics and motives in being a victim, perpetrator, and witness of violence in secondary education. *Research Papers in Education*, 26(1), 105-128.
- Mooij, T. (2011b). Secondary school teachers' personal and school characteristics, experience of violence and perceived violence motives. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 17(2), 225-251.
- Mooij, T., De Wit, W., & Fettelaar, D. (2011). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair en voortgezet onderwijs 2006-2010*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., De Wit, W., & Polman, H. (2008). *Sociale veiligheid in het voortgezet (speciaal) onderwijs 2006 – 2008: Eindrapport*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., Selten, R., & Smeets, E. (1998). *Preventie van leerlingagressie door bevordering van pro-sociaal gedrag*. Nijmegen: ITS.
- Mooij, T., Sijbers, R., Sperber, M. (2006). *Rapportage Veiligheidsmonitor V(S)O*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., & Smeets, E. (2006). Design, development and implementation of inclusive education. *European Educational Research Journal*, 5(2), 94-109.
- Mooij, T., & Smeets, E. (2009). Towards systemic support of pupils with emotional and behavioural disorders. *International Journal of Inclusive Education*, 13(6), 597-616.
- Neuvel, J. (2007a). *Monitor sociale veiligheid in de mbo-sector 2006. Deel 1: Deelnemers*. 's-Hertogenbosch: Cinop.
- Neuvel, J. (2007b). *Monitor sociale veiligheid in de mbo-sector 2006. Deel 2: Personeel*. 's-Hertogenbosch: Cinop.
- Neuvel, J. (2007c). *Monitor sociale veiligheid in de mbo-sector 2006. Deel 3: Beleid*. 's-Hertogenbosch: Cinop.
- Onderwijsraad. (2006). *Naar meer evidence based onderwijs: Advies*. Den Haag: Auteur.
- Peschar, J. L. (2005). *Over samenhang gesproken. Kanttekeningen bij onderzoek naar ongelijkheid en sociale cohesie in de onderwijssociologie*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen.
- Schuyt, C. J. M. (1995). *Kwetsbare jongeren en hun toekomst*. Rijswijk: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Stevens, V., Bourdeaudhuij, I. de, & Oost, P. van (2000). Bullying in Flemish schools: an evaluation of antibullying intervention in primary and secondary schools. *British Journal of Educational Psychology*, 70, 195-210.
- Van Aarsen, E., & Hoffius, R. (2007). *Monitor sociale veiligheid in het onderwijs 2007. Meting in het PO en SO. Eindrapport*. Leiden: Research voor Beleid.